

УДК 631.16:657.62

DOI: 10.31359/2312-3427-2018-1-123

С.І. Василішин, канд. екон. наук, проректор з науково-педагогічної та виховної роботи, доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглядаються питання, пов'язані з теоретико-практичними засадами формування фінансових ресурсів у системі економічної безпеки аграрних підприємств. Обґрунтовано місце фінансової складової у системі економічної безпеки та визначено теоретичні погляди на визначення фінансових ресурсів. Наведено класифікацію джерел формування фінансових ресурсів та проаналізовано їх структуру в аграрних підприємствах України. Обґрунтовано практичне застосування методики визначення ефекту фінансового левериджу у разі залучення банківського кредитування.

Ключові слова: фінансові ресурси, економічна безпека, фінансовий леверидж, кредит, оборотні активи, фінансовий менеджмент, управління.

Постановка проблеми. Матеріальною основою будь-якого виробництва, сільськогосподарського зокрема, виступають ключові фактори виробництва: земля, праця, капітал, підприємницькі здібності. При цьому не останню роль відіграє саме капітал, як сукупність засобів та предметів праці, на основі поєднання яких із працею людини та підприємницьким хистом отримується кінцевий продукт для подальшого споживання.

Фінансові ресурси – одна з центральних категорій економічної науки, оскільки від їх раціонального формування, ефективного розміщення та використання залежать кінцеві результати господарювання та рівень економічної безпеки аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наявних літературних джерел стосовно проблематики теоретичного визначення та розкриття економічної сутності фінансових ресурсів свідчить про дискусійність цих питань у наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-економістів. Теоретичні та методологічні засади

формування та використання фінансових ресурсів і джерел їх формування досліджували вчені-економісти, зокрема В.Г. Андрійчук, В.І. Аранчій, О.М. Бандурка, А.М. Бірман, І.А. Бланк, О.С. Бондаренко, М.Я. Дем'яненко, О.Є. Гудзь, І.М. Зеліско, О.В. Олійник, М.З. Пізенгольц, В.Я. Плаксієнко, А.М. Поддєрьогін, П.А. Стецюк, С.В. Хачатурян, Л.М. Худолій, А.В. Чупіс, Д.В. Шиян та ін.

Існуюча нині практика управління фінансовими ресурсами у сільському господарстві потребує суттєвого перегляду форм, методів, принципів та інструментів його здійснення, забезпечуючи високий рівень рентабельності та фінансової стійкості.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження теоретико-практичних засад формування фінансових ресурсів у системі економічної безпеки аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. У країнах Західної Європи концепція економічної безпеки формувалась на базі усвідомлення поняття «безпека», яке з'явилося наприкінці XII ст. і трактувалось як стан відсутності або нейтралізації загроз, небезпеки, а також створення умов та соціальних інститутів, що його забезпечують [1].

На сьогодні досить багато різних думок щодо складників економічної безпеки. Ураховуючи специфіку сільськогосподарського виробництва, пропонуємо такі її компоненти (рис. 1).

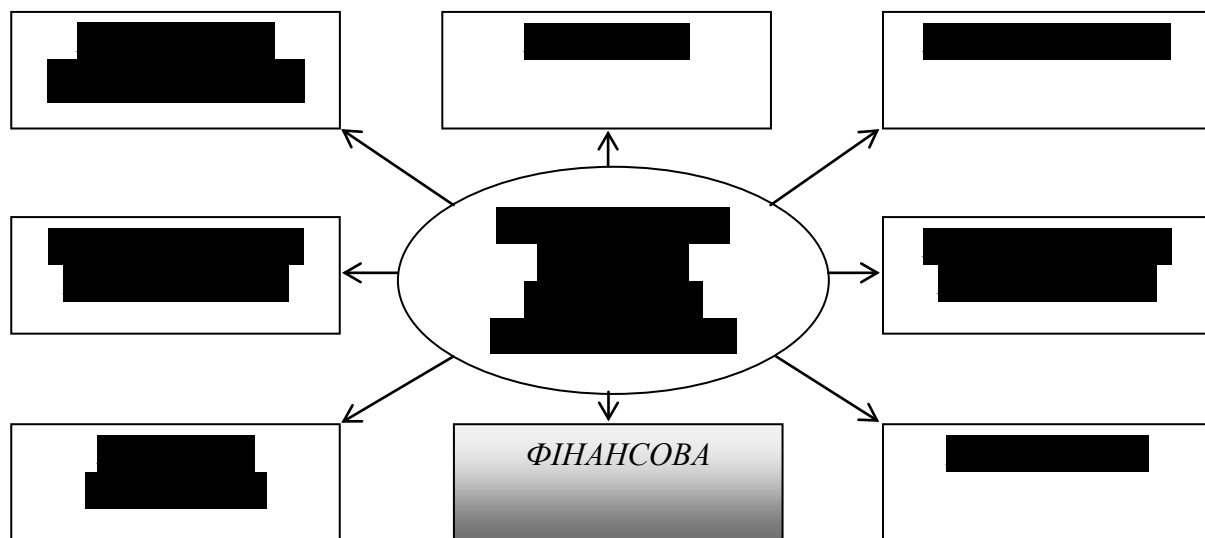

Рис. 1. Складові економічної безпеки аграрних підприємств

Джерело: авторська розробка.

Зазначимо, що принципово трактування економічної безпеки залежить із позицій її функціонування – статичної чи динамічної,

зовнішньої чи внутрішньої, на рівні країни чи підприємства. Вважаємо, що під економічною безпекою аграрних підприємств варто розуміти сукупність інструментів нівелювання загроз внутрішнього та зовнішнього середовища з метою отримання максимального прибутку та мінімізації фінансових ризиків.

Однією із найбільш визначальних складових системи економічної безпеки є фінансова, яка прямо пов'язана з необхідністю раціонального управління фінансовими ресурсами. У науковій літературі існують численні підходи та уявлення щодо економічної сутності та змістовного наповнення категорії «фінансові ресурси» (табл. 1).

1. Еволюція теоретичних поглядів щодо економічної сутності фінансових ресурсів

Автори	Рік публікації	Визначення теоретичних ресурсів
Бірман А.М. [2]	1968	виражена в грошах частина національного доходу, що може бути використана державою (безпосередньо або через підприємства) з метою розширеного відтворення і на загальнодержавні витрати
Чупіс А.В., Царенко А.М., Кашенко О.Л. [3]	1999	всі кошти підприємства, накопичені у процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту, акумульовані у цільових джерелах і перетворені у відповідну матеріальну форму чи призначені для здійснення певних витрат
Хачатурян С.В. [4]	2003	частини коштів підприємства у фондovій і нефондовій формі, яка формується в результаті розподілу виробленого продукту, залучається до діяльності підприємства з різних джерел і спрямовується на забезпечення розширеного відтворення виробництва
Худолій Л.М. [5]	2003	сума коштів, що спрямовані в основні та оборотні кошти підприємства
Гудзь О.Є. [6]	2007	сукупність усіх високоліквідних наявних активів, які перебувають у розпорядженні підприємства й призначені для виконання фінансових зобов'язань і розширеного відтворення
Стецюк П.А. [7]	2009	найбільш ліквідні активи підприємства, спроможні виконувати функцію платіжного засобу та забезпечувати неперервність руху грошових потоків
Бондаренко О.С. [8]	2015	сукупність коштів, які акумулюються за рахунок всіх можливих джерел в активах підприємства для забезпечення поточних і майбутніх економічних вигод на основі управління їх динамічним і статичним станами
Зеліско І.М. [9]	2016	грошові та інші ліквідні оборотні засоби, що нагромаджені й авансовані з власних, позикових та залучених джерел у господарську діяльність економічних суб'єктів задля задоволення економічних потреб та інтересів його власників та інших зацікавлених осіб.

Вважаємо, що під фінансовими ресурсами підприємств слід розуміти вартісне вираження джерел формування активів, що забезпечує безперервність операційного циклу, обслуговує його та є складовою фінансової економічної безпеки господарюючого суб'єкта.

Таким чином, результатом формування фінансових ресурсів є їх перевтілення у капітал, який з бухгалтерського погляду розглядається як пасиви (джерела формування активів).

Існують численні класифікаційні критерії фінансових ресурсів, серед яких рівень накопичення (макро-, мезо- та мікрорівень); форма мобілізації (централізовані та децентралізовані); стадія утворення (первинні та вторинні); форма втілення (фондові й нефондові); за джерелами формування (власні; залучені; запозичені). Саме остання класифікація дозволяє отримати всебічне уявлення про напрями формування фінансових ресурсів та ефективно управляти ними (рис. 2).

Як наголошують Д.В. Шиян та Н.І. Строченко, власні кошти повинні становити 30-60 % усіх джерел формування оборотних засобів. Якщо ж їхня частка менша, це може бути свідченням фінансових проблем на підприємстві [11].

Співвідношення між власними і залученими засобами у разі формування загальної суми фінансових ресурсів залежить від багатьох об'єктивних факторів. За даними Державної служби статистики, на початок 2016 р. у загальній сумі фінансових ресурсів, 40,9 % питомої ваги припадає на власні джерела, 29,2 % – на поточні і 14,9 % – на довгострокові зобов'язання і забезпечення (табл. 2).

У 2016 р. порівняно із 2010 р., частка власного капіталу у джерелах знизилася на 9,2 %, довгострокових зобов'язань – на 6,4 %. При цьому слід наголосити, що у разі зростання частки поточних зобов'язань і забезпечень помітне скорочення питомої ваги короткострокових кредитів банків у джерелах формування фінансових ресурсів: із 5,9 % у 2010 р. до 3,9 % у 2016 р. є свідченням зниження рівня доступності кредитних ресурсів для аграрного сектора.

Для оцінки ефективності залучення позикового капіталу у фінансовому менеджменті використовується показник ефекту фінансового левериджу, який показує підвищення або зниження рентабельності власного капіталу за рахунок залучення позикового і визначається за формулою [12]:

$$E\Phi Л = (1 - COП) \cdot (KBPa - ПК) \cdot \frac{ЗК}{BK}, \quad (1)$$

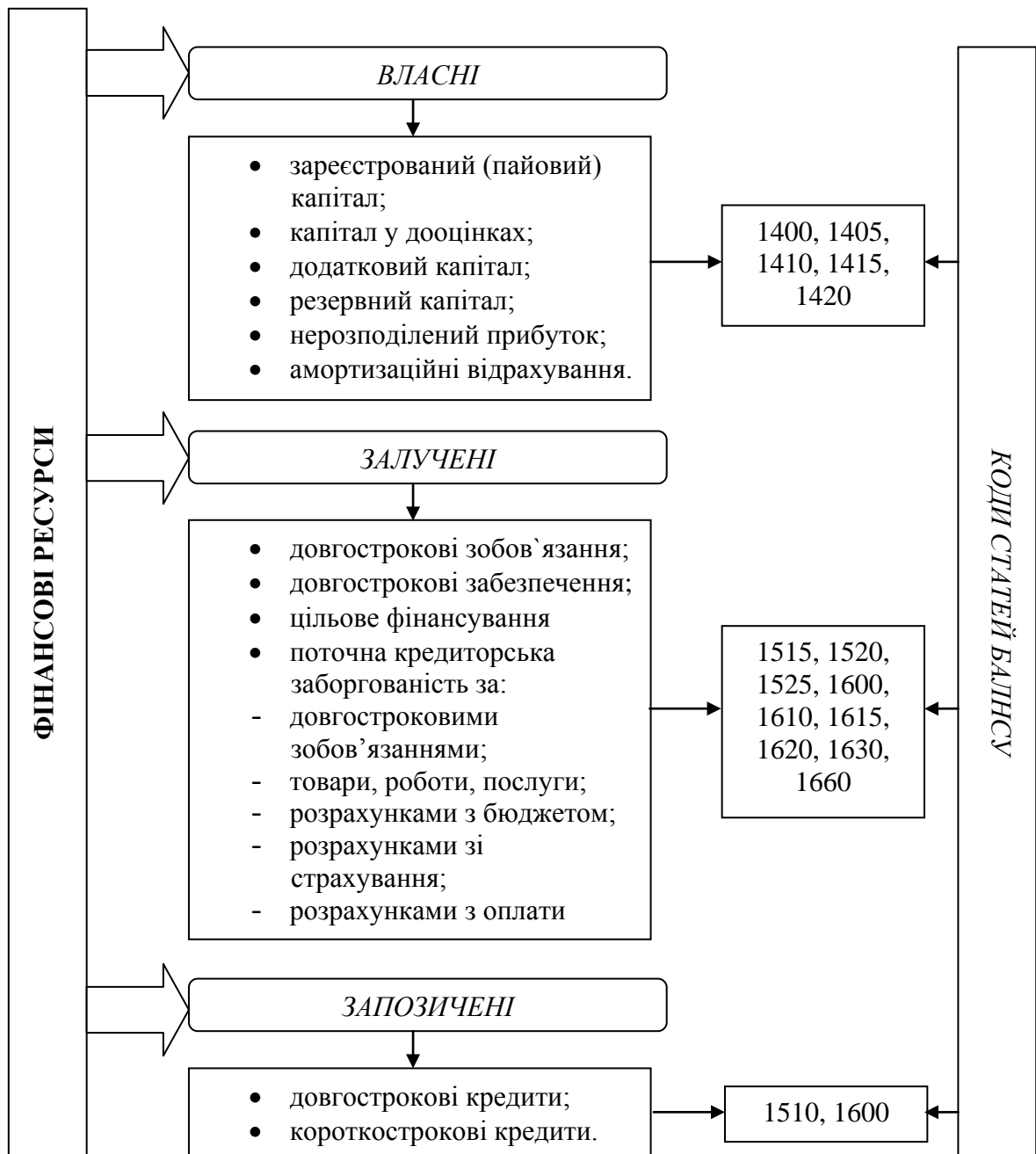

Рис. 2. Склад фінансових ресурсів підприємств та інформаційна база їх аналізу

Джерело: систематизовано автором.

де $E\Phi Л$ – ефект фінансового левєриджу, %; $COП$ – ставка оподаткування прибутку, виражена десятковим дробом; $KBPa$ – коефіцієнт валової рентабельності активів (відношення валового прибутку до середньої вартості активів), %; $ПК$ – відсоткова ставка за кредит, %; $ЗК$ –

сума залученого позикового капіталу; BK – сума власного капіталу підприємства.

2. Структура фінансових ресурсів аграрних підприємств України у 2010-2017 рр. (на початок року), %

Елементи фінансових ресурсів	Роки						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Власний капітал	50,1	55,9	54,3	52,5	50,7	41,9	40,9
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	15,8	14,9	13,8	12,8	13,4	15,9	9,4
Поточні зобов'язання і забезпечення	34,1	29,2	32,0	34,7	35,8	42,2	49,7
у т.ч. короткострокові кредити банків	5,9	4,5	5,3	6,1	7,0	6,9	3,9
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано на підставі [10].

Основними частинами даного показника є податковий коректор ($1 - COI$), диференціал фінансового левериджу ($KBP_a - PK$) та плече фінансового важеля ($\frac{ЗК}{BK}$). Якщо диференціал фінансового левериджу більший від нуля, то збільшення позикового капіталу з розрахунку на одиницю власного призводить до підвищення рентабельності власного капіталу. У разі від'ємного диференціала фінансового левериджу залучення позикового капіталу не вигідне, оскільки викликає зниження рентабельності власного капіталу [13].

Формула приросту (зниження) суми прибутку ($\Delta\Pi$) за рахунок залучення позикового капіталу набуває такого вигляду:

$$\Delta\Pi = (1 - COI) \cdot (KBP_a - PK) \cdot ЗК / 100. \quad (2)$$

Проведемо розрахунок ефекту фінансового левериджу для двох аграрних підприємств Харківської області за фактичними даними 2016 р.,

прийнявши податковий коректор за 1, тому що ці суб`єкти є платниками єдиного податку IV групи (табл. 3).

3. Розрахунок ефекту фінансового левериджу для окремих аграрних підприємств Харківської області у 2016 р.

Показники	ТОВ «Новий сад» Кегичівського району	ТОВ «Зоря» Великобурлуцького району
<i>Податковий коректор</i>	1	1
Коефіцієнт валової рентабельності активів	0,44	0,43
Розмір відсотків за кредит*	0,21	0,21
<i>Диференціал фінансового левериджу</i>	0,24	0,22
Залучений капітал, тис. грн	15621	58717
Власний капітал, тис. грн	88717	534030
<i>Плече фінансового важеля</i>	0,18	0,11
<i>Ефект фінансового левериджу, %</i>	4,15	2,42
Приріст (зниження) суми прибутку за рахунок залучення позичкового капіталу, тис. грн	36,8	129,3

*розмір відсоткової ставки прийнято на рівні 20,6% на підставі [14]

Джерело: власні розрахунки.

Таким чином, у 2016 р., ТОВ «Новий сад» і ТОВ «Зоря» під час залучення кредитних ресурсів отримали б відповідно 36,8 тис. грн і 129,3 тис. грн приросту прибутку. Сталося це за рахунок перевищення коефіцієнта валової рентабельності активів над відсотковими ставками, тобто розрахунки підтвердили доцільність залучення короткострокових кредитів.

Висновки. Раціональне формування та ефективне розміщення фінансових ресурсів є одним із визначальних етапів управління економічною безпекою аграрних підприємств, оскільки прямо впливає на їх фінансову стійкість та конкурентоспроможність. Управління фінансовими ресурсами залежить від раціонального співвідношення джерел їх формування. Статистичні дані свідчать про поступове зниження частки власних джерел фінансових ресурсів, що потребує постійного аналізу доцільності залучення банківського кредитування, головною функцією якого є задоволення понаднормативної потреби в ресурсах.

Бібліографічний список: 1. Бандурка О.М., Духов В.Є., Петрова К.Я., Черняков М.М. Основи економічної безпеки: [підручник]. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с. 2. Бирман А.М. Очерки теории советских финансов. – Москва: Финансы, 1968. – 207 с. 3. Чупис А.В., Царенко А.М., Кашенко О.Л. Финансовое положение предприятия (оценка, анализ, планирование) / под ред. А.В. Чуписа. Сумы: Университетская книга, 1999. – 332 с. 4. Хачатурян С.В. Сутність фінансових ресурсів та їх класифікація [Текст] // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 77–81. 5. Худолій Л.М. Теорія фінансів: навч.-метод. посібник. – Київ: Вид-во Європейського університету, 2003. – 167 с. 6. Гудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2007. – 578 с. 7. Стецюк П.А. Стратегія і тактика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: монографія. – Київ: ННЦ ІАЕ, 2009. – 370 с. 8. Бондаренко О.С. Розвиток фінансової науки у напрямі управління фінансовими потоками підприємствами // Економіка та держава. – 2015. – № 5. – С. 62-66. 9. Зеліско І.М. Роль фінансових ресурсів в діяльності економічних суб'єктів: теоретичний аспект [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. – 2016. – № 12. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5296>. 10. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 11. Шиян Д.В., Строченко Н.І. Фінансовий аналіз: навч. посібник. – Київ: Вид-во А.С.К., 2003. – 240 с. (Університетська бібліотека). 12. Олійник О.В. Економічний механізм розширеного відтворення в сільському господарстві: монографія. – Київ: Центр навч. літ-ри, 2006. – 288 с. 13. Андрійчук В., Галузинський С. Власний та позичковий капітал підприємств і критерії їх раціонального співвідношення // Економіка України. – 1998. – № 6. – С. 15-23. 14. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. URL: <https://bank.gov.ua/control/uk/index>.

Василишин С.И. Теоретико-практические основы формирования финансовых ресурсов в системе экономической безопасности аграрных предприятий. Рассматриваются вопросы, связанные с теоретико-практическими принципами формирования финансовых ресурсов в системе экономической безопасности аграрных предприятий. Обосновано место финансовой составляющей в системе экономической безопасности и определены теоретические взгляды на определение финансовых ресурсов. Приведена классификация источников формирования финансовых ресурсов и проанализирована их структура в аграрных предприятиях Украины. Обосновано практическое применение

методики определения эффекта финансового левеиджа при привлечении банковского кредитования.

Ключевые слова: финансовые ресурсы, экономическая безопасность, финансовый левеидж, кредит, оборотные активы, финансовый менеджмент, управление.

Vasilishin S.I. Theoretical and Practical Principles of Financial Resources Formation in the System of Economic Security of the Agricultural Enterprises. The issues related to the theoretical and practical principles of the financial resources in the system of economic security of the agricultural enterprises are studied in the article.

It is determined that the material basis of any production, agricultural in particular, is the key factors of production: land, labor, capital, entrepreneurial abilities. Moreover, not the last role is played by the capital, as a combination of means and labor tools, based on the combination of human labor and entrepreneurial abilities is the final product for further consumption. It is established that the financial resources are one of the main categories of economics, since the final business results and the level of economic security of the agricultural enterprises depend on their rational formation, efficient allocation and use.

The place of the financial component in the system of economic security and the theoretical views on the definition of the financial resources are grounded. It is determined that under the financial resources of the enterprises, value of the sources of assets formation, which ensures the continuity of the operating cycle, serves it and is an integral part of the financial economic security of the economic entity should be understood.

The classification of the sources of financial resources formation is described and their structure in the agricultural enterprises of Ukraine is analyzed. The tendency to reduce the shares of own sources in the structure of the financial resources of the agricultural enterprises of Ukraine in 2010 – 2016.

The practical application of the method of determining the effect of the financial leverage on the involvement of bank crediting is substantiated. The calculation of the financial leverage for two agricultural enterprises of Kharkiv region on the actual data of 2016 is made.

Key words: financial resources, economic security, financial leverage, credit, circulating assets, financial management, management.

Стаття надійшла до редакції: 03.02.2018 р.